

השב²⁸ המקים עניני התשובה. ועניני התשובה
ארבעה²⁹: העזיבה והחרטה, ובקשת הכפרה, ושיקבל
על עצמו שלא ישנה. וארבעתם מקובצים במקרא
במקום התשובה, באמרו (הושע י"ד, ב'—ה') שובה
ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם
דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח
טוב ונשלמה פרים שפתנו אשור לא יושיענו על
סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו.
ואמרו: שובה, שוב ממה שהיית בו, והוא שער
עזיבת החטאים. ואמרו: כי כשלת, רוצה בו החרטה,
רוצה לומר כי החטאים ההם רעים ומכשילים. ואמרו:
קחו עמכם, רוצה בו בקשת הכפרה. ויש הנה מלה
נכרית: כל תשא עון וקח טוב, כנגד מה שתכפר לנו
נודה לך ונאמר³⁰: טוב וישר ה', וכמו המלה הזאת
(ישעיה ל', ה') כל הוביש על עם לא יועילו למו,
ועקר גורתו מן כל קבל אשר בלשון התרגום, וכבר
התחבר עם העברי באמרו (קהלת ה', ט"ו) כל עמת
שבא כן ילך. ובו עוד: ונשלמה פרים שפתינו, יתכן
להיות כפרים, ויתכן שיש בו הסתר, ונשלמה פרים
אשר פצו שפתינו, ואמרו: אשור לא יושיענו ועל
סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו,
שער עזיבת ההשנות. וספר הנה אלה הג' דברים על
אשור וסוס וע"ז, מפני שהם הנראים יתר במיני
החטאים שחטאו כאשר הוא כתוב בתחלת הספר,
(הושע ח', ט') כי המה עלו אשור פרא בודד לה.
ועוד (שם י"א) כי הרבה אפרים מזבחות לחטא, וכן
אם היו הנגלים שבחטאי העם גנוב ורצוח ונאוף היה
אומר דם נקי לא נשפוך, נאוף לא ננאף וגנבה לא
נגנוב. וכאשר ישלמו אלה הארבעה הם גדר
התשובה.

ואיני ירא על רב עמינו שיפילו מגדרי התשובה
כי אם זה השער הרביעי, רוצה לומר ההשנות, כי

28. אמר' מאמר ה' מהדו' סלוצקי, עמ' 90—89.

29. השווה רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ב הלכה ב, מהדורת כהן—קצנלנבוגן, עמ' רצג ובהערה שם.
30. תהלים כ"ה, ח'.

31. מתוך "ספר החיבור וספר המצרף" לרבי ברכיה בר ר' נטרוני הנקדן (לאנדאן תרס"ב) עמ' 30.
היא העתקה אחרת מ"אמונות ודעות" מאמר ה' זכות וחובות. "העתקה הזאת קדומה רבות
בשנים להעתקה אבן תבון... ולדעתי ההעתקה הזאת נעתקה בארצות המזרח ואולי בארץ
ישראל" (המרל בהקדמתו שם עמ' VIII), ולבסוף המאמר כתוב: "אלו דברי הנאך רבנו סעדיה".
32 רב"ם לוי, אוצר הגאונים, קדושין, התשובות, עמ' 106, כתוב: "פסקא זו חסרה כליל באמונות
ודעות" והנה רואים שכל זה ישנו רק בקצת מלים אחרות.

והעשירי³¹ הוא העושה תשובה.
ומדות התשובה ארבעה חלקים: עזיבה,
ונחם, ודוי וקבלה. וזה פירושה, תחלת
התשובה חייב החוטא שיעזוב עונו
ואחר כך יתנחם על כל המעשים הרעים
אשר עשה ואחר כך יתודה על חטאו
ואחר ודוי חייב שיקבל על עצמו
שלא יחזור לעשות אותו עון, וארבעתם
נכללים במקום אחד בענין התשובה
שנא' שובה ישראל עד ה' אלהיך,
כשאמר שובה מלמד שחייב לשוב
וזהו עזיבת עון, וכאשר א' כי כשלת
למד אותנו שנהיה מתנחמים על העון
ונחשוב כי העונות היו לנו מכשול
רע³² ובאמרו קחו עמכם דברים למד
אותנו שנתודה על החטא ונבקש
רחמים וסליחות לסלחו. ובאמרו כל
תשא עון וקח טוב, כנגד שתסלת לנו
ונאמר³⁰ טוב וישר ה' על כן יורה
חטאים בדרך, ובארבעה הדברים הללו
תתם התשובה.

ואין אני מתירא מן בני עמי שיהיו
עוברים אלא במדה הרביעית והוא
שאם יקבלו על עצמם שלא יחטאי
אולי יעברו על זה התנאי מפני שאני
מאמין ובוטח בהם שהם כיום תעניתם
עוזבים את עונם ומתורדים על עשייתו
ומתחננים עליו, ואולי שמא חפצים
לעשותו פעם שנית ולפיכך למדונו
רבותינו כיצד נעשה עד שלא גוסיף
לחטוא, וכן³² אמרו חייב אדם שיהיה
מואס בעולמו וזוכר את יום מותו
ורואה בעלבונו נפשו ומהרהר בעונותיו
ויודע לחצו וחושב בלבו שמחר
יתפרדו איבריו ויתפרקו עצמיו ויובל
לקברות וישלטו עליו הרמה והתולעת.
ויהיה תמיד זוכר שהוא עתיד לעמוד
בדין לפני מלך מלכי המלכים הק'
ויתבר כל אלו האנחות והיגונות בענין
אחד כדי שיהיה קורא אותם בכל עת

אני בוטח כי בשעת הצום והתפלה יעזבו ויתחרטו ויבקשו הכפרה, אך אני חושב שהם מסכימים לשנות, ואחר כן אומר מה תהיה התחבולה להסיר המחשבה לשנות מהלבבות, אומר לחבר דברים בפרישות מן העולם, ויזכור האדם ענין חלישותו ועניו ויגיעתו ומותו והפרד חלקיו, והתולעה והרמה והחשבון, והיסורין, והדומה לזה, ומה שהוא מתחבר למה שיש בזה, עד שימאס בעולם הזה, וכאשר ימאס אותו כלו יכנסו חטאיו בכלל המאוסים, וייטב את דעתו לעזוב. ואומר, כי על כן מצאתי החכמים הראשונים נהגו לומר ביום הכפור כמו אלה החבורים: אתה מבין שרעפי לבי, ואל תבוא עמנו בתוכחות, אדון כל פעל והדומה להם; ולאלה הארבעה סמוכים שלשה, והם התוספת בתפלה ובצדק ולהשיב בני אדם למוטב, אמר (משלי ט"ז, ו') בתפלה וצדקה בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה' סור מרע, ובהשיב בני אדם למוטב (תהלים נ"א, ט"ו) אלמדה פושעים דרכיך וגו', ואבאר עוד כי האדם כאשר יסכים בעת תשובתו בלב שלם שלא ישנה, תהיה תשובתו מקובלת, ואם תשיאהו התאוה אחר כן לשנות, אין תשובתו נפסדת, אך ימחלו לו העונות שהיו קודם התשובה, ויכתב עליו מה שיהיה לאחריה. וכן אם

ומתאנח לבו. וכיון שיתאנח לבו אז ימאס בעולמו, וכיון שימאס בעולמו ימאס כל עונותיו במאסו חייו ועולמו ותגמר תשובתו. ולפיכך נהגו רבותינו החכמים שהיו קוראין ביום הכפורים סליחות ונעימות הלבבות ומאנחות הנפשות כדי שיכבשו יצר הרע בקריאתם.

ואפרש ואומר כי העובר בזמן שיעשה תשובה וקיים מדותיה ונעשה לבו שלם עם אלהיו בחזק התשובה כבר נתכפרו עונותיו. אבל אם ישוב מן צדקותיו ויעשה חטא ואשם כבר אין רשעו מפסיד תשובתו העוברת ואינה מבטלת. אבל העונות הראשונות נמחקות ונכתבות עלי העונות החדשות הנעשות אחר התשובה. וכן כל העושה תשובה וחוזר ועושה עבירה אפילו כמה פעמים אין נכתב עליו אלא העונות הנעשות אחר התשובה. וכל העבירות מתכפרות ובלבד שלא יאמר אחטא ואשוב אלא יהיה בכל תשובה ותשובה מקבל על עצמו שלא לעשות עון וחטא.

ינהג המנהג הזה פעמים רבות, שישוב ואחר כן ישנה לחטא, אין כותבין עליו כי אם מה שאחר התשובה, כשתהיה בכל פעם דעתו שלמה ולבו טוב שלא ישנה, וזה אשר אתה מוצא הכתוב אומר (עמוס ב', ו') על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו, איננו בקבול התשובה, אבל הוא בדחות הענש מהם אחר השליחו, כאלו היה שולח אל עם שישובו, ואם לא ישובו אביא עליהם החרב והרעב, ואם ישובו אחר השליחות הראשונה או השנית או השלישית, לא יביא עליהם מה שאמר להביא; ואם יגזור עליהם מה שאמר אפילו אם ישובו אחר כן לא יועיל להם תשובתם ברביעית, לדחות מהם הענש ההוא בעולם הזה, אבל היא מועילה להנצל בעולם הבא...

א"ק ואבאר ³³ עוד שיש לתשובה חמש מעלות, כל מעלה קודמת מהם גדולה מהמתאחרת, הראשונה שישוב האדם בשנים אשר חטא בהם, ובעיר ההיא אשר חטא בה, ושיהיו עניני חטאיו מצויים לו, ובוזה אומר (יחזקאל י"ח, ל"א) השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדש. והשנית שיעברו השנים ההם ויצא מן העיר ההיא ויסורו ממנו עניני חטאיו, וכו' אומר (ישעיה' ל"א, ו') שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל, והשלישית שלא ישוב עד שיפחידוהו ברעה שתבא עליו, כמו שאמר לאנשי ננוה (יונה ג', ד') עוד ארבעים יום וננוה נהפכת. והרביעית מי שלא שב עד שבאה עליו קצת הרעה אשר הפחידוהו בה, כמו שאמר (דה"ב ל', ו') בני ישראל שובו אל ה' אלהי אברהם